

*60-м роковинам від дня
загадкової смерті останнього
в історії українського гетьмана
(у вигнанні) присвячуємо...*

ВІД АВТОРІВ

Майже всі учасники подій, описаних в цьому романі, вже відійшли в інший світ. Деякі з цих людей залишили мемуари. Однак оскільки їхні інтереси й оцінки тих чи інших подій не завжди збігалися (а нерідко навіть кардинально розходилися), ми вибудували власну — авторську концепцію, де певною мірою враховано позицію кожного персонажа нашого твору.

Щоправда, є виняток: один-єдиний фігурант описаних подій живий і досі. Назвати його повноправним учасником в жодному разі не можна: адже менш ніж за рік до трагічної розв'язки нашої історії він тільки-но з'явився на світ. Тому, керуючись етичними міркуваннями, ми вирішили не називати цю людину на ім'я: хтозна, як він може відреагувати, прочитавши про самого себе не в документальному, а в художньому творі!.. Отже, цей реальний персонаж так і залишився неназваним.

Тимур і Олена Литовченки

Глава 1 КОНЦТАБІР ЧИ... КОНЦТАБІР?..

*Особняк Порфирія Силенка,
Торонто, 13 липня 1977 року*

Заливний дощ невпинно періщив у шибки широкого вікна невеликого кабінету, в центрі якого схилився над паперами господар затишного особняка — Порфирій Силенко-Кравець. Просидівши у величезному шкіряному кріслі тривалий час, він поступово задрімав. Що аж ніяк не дивно, адже Порфирію Андрійовичу виповнилося вже вісімдесят чотири роки...

У двері тихенько постукали, але відповіді не було: старий продовжував дрімати. Несподівано двері з гуркотом розчинив протяг, і в їхньому отворі виникла ведмежа фігура двірника Дмитра. Порфирій Андрійович негайно прокинувся і з цікавістю подивився на непроханого гостя.

— До вас можна?.. — прогугнявив бородань.

Старий не встиг відповісти, оскільки вікно несподівано відчинилося, і потужний порив вітру миттю розкидав по всій кімнаті папери, що лежали на столі. Переляканий двірник хотів ретируватися, однак почув навздогін:

— Стривай-но, залишся й допоможи мені навести тут лад!

Дмитро обернувся і побачив, як старий намагається піднятися, судомно чіпляючись тремтячими пальцями за широкі дерев'яні підлокітники крісла. Двірник слухняно повернувся, підібрав папери, що розлетілися по кабінету, подав їх старому... і мимоволі подивився на нього співчутливим поглядом.

Порфирій Андрійович справді виглядав украй змученим і хворим. Вельми поважні роки й загадкова виснажлива хвороба, яка хтозназвідки звалилася на нього останнім часом, зробили свою справу. Колись міцний, дещо схильний до повноти хвацький полковник Армії УНР, який аж пашів відмінним здоров'ям, буквально за пару місяців несподівано висох, облісів і став скидатися на живу мумію з землястою шкірою і темними колами навколо неживих тьмяних очей.

— Як ти сюди потрапив? Хто тебе впустив? Марія?.. — сумним рипливим голосом звернувся до двірника Порфирій Андрійович.

— Ні, мене впустив якийсь франтуватий красунчик. Хвилинка п'ять тому він вийшов від вас...

— Ах, містер Пітер!.. Так, він був у мене сьогодні, але мені здалося, що з часу його візиту проминула ціла вічність... тому що... — старий замовк, загубивши нитку розмови.

— Я тут вам приніс... осьь... — почав було двірник. Порфирій Андрійович повільно підняв голову, подивився в очі велетня і попросив:

— Поклич Марію, будь ласка.

— Але ж ми тут самі... — здивувався чолов'яга.

— Ах, так, я ж сам відпустив її до вечора... Щось морозить мене. Так, зовсім замерз я, — поскаржився старий, зіщулившись у величезному кріслі.

— Та що ви, літо ж надворі! Та й в кімнаті у вас спекотно... і навіть задушливо! — заперечив Дмитро.

— Та ну?! Сьогодні навіть прохолодніше, ніж вчора ввечері, — не вгамовувався старий, — так що закрий вікно і розтопи камін.

Двірник мовчки кивнув, зачинив нарешті вікно, потім підійшов до каміна, підкинув у ледь тліючий вогонь совок дрібного чорного вугілля і ворушив його кочергою доти, аж поки полум'я не розгорілося як слід. Коли з каміна пішов жар, Дмитро поцікавився:

— А тепер тепло?

Порфирій Андрійович схвально кивнув.

— То чи я можу йти нарешті?.. — заскиглив бородань.

Старий не звернув уваги на ці слова і забурмотів:

— А знаєш, сьогодні ж моя племінниця Сашунька й її синок обідають в посольстві... Уявляєш, еге ж?

— Це, напевно, дуже почесно, — пробурмотів двірник.

— Ще б пак! — вигукнув старий і продовжив, мрійливо закотивши очі: — Якщо все піде як треба, хлопчик займе гідне місце в суспільстві. У нього ж такі славетні корені, такий іменитий батько!..

— І хто ж його батько? — спитав Дмитро, намагаючись підтримати бесіду.

— У нього дуже...

Старий не встиг договорити, оскільки вхідні двері відчинилися, і дзвінкий жіночий голос чи то спитав, чи то покликав:

— Маріє?..

Зрозуміло, відповіді не послідувало. Маленькі ніжки дрібно, легонько зацокотили широким коридором. Здавалося, Порфирій Андрійович уважно прислухався до цих кроків і геть забув про двірника. Тож оцінивши момент, Дмитро вискочив з кімнати. І негайно зіткнувся з племінницею старого — Олександрою.

Як і у більшості кадрових військових, які все життя віддавали себе армійській службі, у полковника Силенка з особистим життям не склалося. Щоправда, подекували, начебто були у нього колись і дружина, і син — але ж давно... дуже давно... ще напередодні Другої світової, здається. А може, навіть Першої. А війна — вона не знає жалю... Отже, тепер Порфирій Андрійович мав всього лише двох родичів: племінницю і внучатого племінника. Обох він щиро любив і надзвичайно дорожив ними.

П'ятдесятитрьохрічна Олександра виглядала набагато молодше за свої роки. Досі картинно красива, немовби маленька витончена статуетка з дорогоцінної китайської порцеляни, на перший погляд вона здавалася беззахисною. Втім, це було помилкове враження: попри легковажний норов, властивий людям мистецтва, насправді жінка мала залізний характер, викуваний роками суворих випробувань.

— Дмитре, як це ви сюди потрапили? — без найменшої тіні переляку поцікавилася вона у велетня, який аж надто несподівано з'явився в темному коридорі особняка.

— Я... я пошту приніс... — відповів дещо збентежений двірник.

— А де доглядальниця? — продовжила допит племінниця.

— Я... я не знаю... Мене впустив Порфірій Андрійович. Себто, про-тяг... Двері розчинилися, папери розлетілися... Отакої.

Невідомо, чим би закінчився допит, якби з кабінету не пролунав скрипливий старечий голос:

— Сашунько, годі мучити Дмитра! Він нічого поганого не зробив, саме лише хороше... Краще йди-но до мене і розкажи, як минув прийом.

Олександра поспішила до дядечка, а бородань зник у надрах коридора.

— Це ще що за Сахара?! — обурено вигукнула жінка, яку буквально обпекло повітряним потоком, тільки-но вона прочинила двері кабінету.

— Уявляєш, Сашунько, я нарешті зігрівся! — захоплено вигукнув Порфірій Андрійович. — Я щось дуже сильно мерзну останнім часом... Утім, це неважливо. Розповідай швидше, як там відбувся прийом в посольстві?!

Племінниця з тривогою позирнула на дядечка, але той лише відмахнувся:

— Сашунько, та я, можна сказати, абсолютно здоровий!.. Якась там інфлуенца... Як прийшла, так і піде. Дурниці все це! Після запашного липового чаю з медом мені стане значно краще. Будь ласка, не турбуйся, таке вже зі мною траплялося... Ти краще ось що: попроси-но Марію заварити мені чайку, будь ласка!

— Але ж Марії немає...

— Ах, так, я ж відпустив її до вечора... Тоді сама завари, гаразд?

Старий запобігливо зазирнув в очі племінниці. Жінка легко витримала цей погляд і з усією жорсткістю, на яку була здатна, почала безжалісний допит:

— Порфірію Андрійовичу, ви це навіщо відпустили доглядальницю? У вас, як я розумію, була важлива зустріч, чи не так?

— Так, Сашунько, я цього і не приховую. Приходив містер Пітер Пірс, цікавився моїм здоров'ям... А що?

Відірвавши пильний погляд від заваленого паперами столу, Олександра різко відповіла:

— Дорогий дядечко, у мене інша інформація.

— І яка ж?..

— Це зараз не надто важливо. Дядечку, дорогий мій чоловіче, у вас же якихось два тижні тому стався важкий напад, ви буквально дивом вибралися з того світу. Я так злякалася за ваше життя!.. Ваш лікар дуже стурбований вашими нічними дискусіями. Ви ж знаєте, дорогоцінний мій, що вам не можна настільки багато працювати, а ваш стіл, як я подивлюся, знов завалений паперами. На що це схоже, дядечку?!

Демонструючи цілковиту байдужість до теми розмови, старий витягнув кістляву тремтячу руку, вкриту подібною до пергаменту шкірою, до принесеної двірником стосу свіжої пошти, підхопив газету, що лежала згори, і заглибився в читання. Олександра почала ще більше сердитися, це могло обернутися справжнім скандалом... Тому Порфирій Андрійович відчужено вимовив, не відриваючи погляду від газети:

— Змушений зауважити, дорога Сашунько, що вночі я сплю дуже міцно.

— Тим не менш, я зараз візьму та й подивлюся, що то за документи лежать у вас на столі, — оголосила племінниця й додала трохи тихіше: — З вашого дозволу, ясна річ.

— Гарзд, дивись. Тільки спочатку розкажи, як же все-таки пройшов прийом у посольстві? А що було під час обіду?.. Чи справив наш хлопчик враження на гостей знанням етикету?

Олександра важко зітхнула і з приреченим виглядом зізналася:

— Ми пішли звідти, на обід не залишилися. Прийом був нудним, ніхто не звертав на нас жодної уваги, ми почувалися там чужинцями.

— Але ж Олександро!.. Ти дістала такий прекрасний шанс познайомитися бодай з кимсь... і наш хлопчик також... — дорікнув їй Порфирій Андрійович.

— Повірте, дядечку, я намагалася, він намагався також, але в цьому товаристві панують свої закони, свої порядки... Всі поважно прогулюються бенкетною залюю, потроху сьорбають вино, закусяють, обтічними фразами підтримують бесіду про все і водночас ні про що конкретне. А чужинців, якими ми є в цьому товаристві, геть не помічають.

Старий слухав племінницю уважно, водночас перебираючи пошту, періодично кривлячись і хитаючи головою. Нарешті його погляд зупинився на конверті, що випав з газети.

— Дорогенька, подай-но мені, будь ласка, ось цього листа... — звернувся Порфірій Андрійович до племінниці. Олександра нахилилася, підняла конверта, глянула на адресу: лист був із Швейцарії. Старий чекав з простягнутою рукою, проте листа племінниця чомусь не поспішала віддавати. Тоді він, начепивши окуляри, заглибився в читання газети... Себто вдавав, що читає. Бо чим довше зображував байдужість, тим більше лютився.

— Ова, дрібнішає суспільство, дрібнішає! — нарешті прошепотів старий обурено. — Я уявляв собі певний занепад, але щоб настільки!..

Племінниця суворо подивилася на нього і запитала:

— Ну і про що ж таке жахливе повідомляють газети, що викликало ваш гнів? Знову ви на нервах, дорогий мій дядечку!..

— Так, дрібниці, — з награною безтурботністю відповів Порфірій Андрійович і посміхнувся. Тоді Олександра сказала, прирмуживши очі:

— Чесно кажучи, я така голодна, що з'їла б зараз слона. Як ви щодо можливості пообідати разом з племінницею? А потім поговоримо про долю вашого внучатого племінника. Чи згодні на таке?

Коли Порфірій Андрійович почув ці слова, його виснажене обличчя осяялося скороминущою посмішкою. Старий щиро вірив, що хоча характер Олександри нестерпний, до того ж вона схильна до різких змін настрою, проте завжди гостро потребує його мудрих порад. І лише поганий стан здоров'я заважає йому стати надійною опорою для племінниці й її синопка.

— Гаразд, Сашунько, пообідаємо, а потім поговоримо... Я тут подумав, що не варто поки що розкривати нашому хлопчикові, ким був його батько...

— Ви маєте рацію, дядечку, з цим варто почекати, я дуже навіть згодна.

Променисто посміхаючись, Олександра віддала дядечкові листа із Швейцарії, цмокнула його в щоку і, через відсутність доглядальниці, вирушила на кухню розігрівати обід.

Залишившись на самоті, Порфирій Андрійович розкрив конверт і з цікавістю заглибився в читання листа. Проте чим далі читав, тим похмурішим ставав. А дійшовши до кінця, з несподіваною ненавистю зім'яв нещасливого аркушика паперу і голосно заволав:

— Гнидо! Мерзота! Тобі це так не минеться!!! Я знайду на тебе управу!..

В кімнату якнайшвидше вбігла перелякана Олександра і завмерла прямо на порозі: ніколи ще не бачила вона Порфирія Андрійовича таким розгніваним!

— Що сталося, дядечку? — запитала племінниця якомога лагідніше. — Я давно не чула від вас настільки жакливих слів. Що такого ви там вичитали?! І хто це написав вам із Швейцарії?

Порфирій Андрійович сидів у шкіряному кріслі почервонілий, немов варений рак, і, задихаючись від люті, що охопила його, хапав повітря судомно роззявленим ротом. А почувши запитання племінниці, несподівано заплакав, немов дитина:

— Я маю попросити у тебе вибачення, Сашунько! Я вкрай шкодую, що не зміг захистити тебе і нашого любого хлопчика від всіх бід, які...

Він ласкаво потиснув руку племінниці, яка підійшла до нього упирити, і продовжив:

— Як і тоді в Лондоні, мене дуже непокоїть наше становище. Дорога моя племіннице, тобі не повинно бути жодного діла до брудних чуток і паскудних пліток, що їх поширюють покидьки суспільства. Ти ж, зрештою...

— Але що ж сталося? — допитувалася Олександра.

Старий знов затремтів від гніву і люті, а потім заговорив голосно, викарбовуючи кожне слово:

— Ця тварюка вирішила мене принизити! Принизити і розчавити!!! Та я дійшов висновку, що її слід провчити... Я покараю її за нечемність, так! Для цього у мене зібрана ціла тека з документами... І вона

поплатиться за те, що наважилася погрожувати мені й моїм рідним... Ох і поплатиться ж!!!

Порфирій Андрійович обернувся до Олександри, здійняв вгору тремтячу від гніву руку і почав погрожувати стиснутим кулаком в порожнечу. Настрій старого також передався племінниці, яка вигукнула:

— То що ж ви маєте намір зробити?

— Я задам цій особі добрячу прочуханку!!! Діяти слід негайно, з граничною рішучістю і категоричністю!!! Я сам подбаю про все. Під час останньої поїздки до Європи мені довелося поговорити з обома сестрами Данила, які досі живі, — з Єлисаветою й Оленою. Я навіть переконливі аргументи, і вони вже були готові визнати нашого хлопчика членом сім'ї. Але я тоді злякався можливих наслідків, та й він був ще занадто малим...

— От бачите, дядечку, ви ж самі так вирішили.

— Стривай, Сашунько, вислухай до кінця!.. За останні вісімнадцять років я зібрав достатній компромат на цю сімейку, тому якщо вони тепер не погодяться на наші ввічливі вимоги, ми забудемо про поблажливість і доводи розуму. Ми більше не проситимемо їх, ми почнемо диктувати їм, як слід чинити. Тому що у мене є всі потрібні документи!..

— Які ще документи? — стурбовано запитала Олександра.

— Дуже навіть вагомі! Такі, що розчистять нашому хлопчикові шлях до цього незговірливого сімейства!..

Порфирій Андрійович раптом рішуче підвівся з крісла і, задихаючись від надмірного зусилля, зробив декілька непевних кроків на тремтячих ногах. При цьому широко посміхнувся племінниці й весело мовив:

— Мабуть, не завадило би трохи повправлятися в ходьбі!..

Сказавши це, старий похитнувся і зробив ще один крок.

— Вам зле? — стурбовано запитала племінниця.

— Легке нездужання, дрібниці. До речі, я не голодний. Мабуть, поїмо пізніше... А ти поїж, Сашунько, не варто через мене пропускати обід.

Спробувавши знов посміхнутися, він зробив ще один крок... але тут немовби зіткнувся з невидимою перешкодою. Слабкі коліна миттєво підломилися, і Порфирій Андрійович впав на підлогу.

— Дядечку!!! — відчайдушно скрикнула племінниця. Вона негайно кинулася до старого, перевернула і приклала вухо до його грудей. Все зрозуміло: не можна гаяти жодної хвилини!!! Перш за все принести ковдру, закутати хворому ноги, під голову підкласти подушечку. А потім терміново дзвонити лікареві — містеру Фредеріксену. Телефон в коридорі...

Лікар прибув за п'ятнадцять хвилин. Огледівши Порфірія Андрійовича, зауважив, що старий досі стискає щось у руці. Містер Фредеріксен опустився на коліна, насилу розігнув зсудомлені пальці й передав Олександрі клаптик паперу. Жінка з бридливим виглядом взяла клаптик з рук лікаря і недбало кинула на підлогу. Лікар здивувався, але вголос нічого не сказав: вся його увага була прикута до пацієнта...

Порфірія Андрійовича відвезли до найкращої лікарні Торонто, туди його супроводжували племінниця і лікар. За годину після того, що сталося, до особняка повернулася Марія. Не заставши Порфірія Андрійовича вдома, доглядальниця дуже здивувалася і подумала: «Куди міг подітися цей нестерпний стариган?..»

А за деякий час до особняка завітав чоловік у модному шикарному плащі. Він назвався містером Пітером і повідомив, що Порфірій Андрійович в лікарні, та що Олександра невідлучно перебуває біля нього. І найголовніше: обидвое вони дуже просять Марію передати туди, в лікарню, папери, що лежать на столі в кабінеті Порфірія Андрійовича!.. Не ставлячи зайвих запитань, доглядальниця передала папери незнайомцю. Всі до єдиного.

І вже згодом, прибираючи кабінет старого, вона знайшла на підлозі клаптик паперу, на якому було написано:

«...Не бувати тому, щоб я визнала вашого байстрюка сином свого шляхетного брата! Не сподівайтесь на це і не намагайтеся мене залякати. Олена».

Про подальшу долю паперів зі столу полковника Силенка так ніхто ніколи й не дізнався. Зрозуміло, за винятком містера Пітера, який хитрістю виманив їх у необачної доглядальниці... Якби тільки Олександра була вдома, вона, ясна річ, нізащо не допустила б настільки безглуздої пропажі. Однак жінка перебувала поруч із

вмираючим дядьком. Як і понад три десятиліття тому, доля знову звела їх у лікарні. Тільки минулого разу з лап смерті вирвалася Олександра...

*Розташування 60-ї армії 1-го Українського фронту,
район м. Дембіца, південно-східна Польща,
кінець серпня 1944 року*

Два з половиною метри на майже два метри — ось тобі й весь простір для роботи! Спробуй-но на такій «сцені» нормальну балетну партію станцювати... Та ще ці кляті відсутні п'ять сантиметрів завширшки!..

I-i — p-раз!

I-i — дв-ва!

Бат-ман!..¹

I-i — тр-ри!

Ну, так, головне — не промахнутися на ті самі п'ять сантиметрів, яких завширшки до двох рівних метрів бракує. Адже якщо промахнешся — полетиш на землю, а до неї ще метр, а там вибоїни та каміння...

I-i — p-раз!

Плі-є!..

I-i — дв-ва!

I-ще!..

Бувало, вона все ж таки промахувалася і падала. Всяке бувало: при такому графіку виступів іноді втомлюєшся так, що на ходу засинаєш. Себто в стрибку...

I-i — p-раз!

I-i — дв-ва!

I-i — тр-ри!

Моло-дець!..

Ех, замала «сцена», та що поробиш?! Такі стандартні розміри кузова у «полуторки»²: двісті п'ятдесят один з половиною сантиметр за-

¹ Батман, пліе, арабеск, пірует, фуєте — рухи в класичному балеті. (Тут і далі прим. авт.)

² Радянський вантажний автомобіль ГАЗ-АА, що випускався на Горьківському автозаводі й мав вантажопід'ємність 1,5 т.

вдовжки, сто дев'яносто п'ять сантиметрів завширшки. Сто дев'яносто п'ять — і ні сантиметром більше. Не двісті. Не два метри, себто. Про це-то і йдеться...

I-i — p-раз!

I-i — дв-ва!

Ара-беск!..

I-i — p-раз!

I-i — дв-ва!

Піру-ет!..

Все, виступ відпрацьовано. Бійці, які розляглися просто на нагрітій спекотним сонцем землі, оглушливо аплодують, вигукують «Браво!!!» і вимагають станцювати «на біс». Але ні, не вийде, товариші дорогі: балерина просто падає від втоми на послужливо підставлені руки музикантів — добре, що сьогодні хоч обійшлося без польоту шкереберть з кузова полупорки...

Тому виступу «на біс» не буде. Зараз є можливість бодай трішечки перепочити перед довгою дорогою. А ви, дорогі товариші бійці та командири, послухайте-но краще скетч! У нас в концертній бригаді є двоє чудових хлопців: Хомич і Єремеїч — їхні сценічні імена. Ото їхні скетчі й послухайте. На здоров'я.

А їй — відпочивати, відпочивати...

Відпочивати?! Як би не так.

— Ба-ле-ри-ну!.. Ба-ле-ри-ну!..

І дружні синхронні аплодисменти, що рвуться з десятків огрубілих чоловічих долонь.

Вимагають її на імпровізовану «сцену».

Не хочуть слухати чудових хлопців Хомича і Єремеїча.

Хочуть балет дивитися.

Ех, товариші дорогенькі, не знаєте ви всього! Або ж не розумієте, наскільки важко, причому далеко не з першої спроби Олександрі Тимченко вдалося-таки переконати своє концертне начальство, щоб її номер «Червона лебідонька» (що тепер з незмінним шаленим успіхом виконується на кузові «полупорки» з відкинутими бортами в супроводі скрипки, баяна і флейти замість повноцінного оркестру) таки включили у виступ фронтової концертної бригади...

«Та ви взагалі розумієте хоч би, про що просите?!»

«Розумію! Прекрасно розумію, що люди вже три роки як мінімум нормального балету не бачили. А я їм хочу...»

«Товаришко Тимченко!..»

«Я знаю, балет навіть солдатам на війні і то потрібен. Мистецтво завжди необхідне! Балет — це така краса!.. Краса така, що...»

«Дурепа ти, товаришко Тимченко! Дурепа цілковита!!!»

«Так як ви смієте?!»

«Смію, бо не розумієш ти в ситуації ні біса!!!»

«Що-о-о?!»

«Так ото ж саме».

А далі з використанням то напівнатяків, то грубих слів, що межують з матюками, концертне начальство пояснює, які помисли можуть виникнути в головах великої маси і без того по життю грубих, а тут ще й додатково зачерствілих від війни мужиків під час її виступу. Коли в повітрі перед самим носом крутиться струнке дівоче тіло, затягнуте в легеньку балетну пачку, а ще й струнки м'язисті ніжки в одних лише пуантах. А за три роки війни ці брутальні мужики до м'яких поступливих бабських тіл ох як зголодніли...

«І хоч би танці у тебе пристойні були! Народні там якісь чи я вже не знаю що. А тут — на тобі: дівка з голими ногами в сукеньці, майже з фіранки зшитій!.. Тьху ти, дідько, провалися!!! Ні-ні, не тямиш ти нічого, товаришко Тимченко! Не тямиш».

«Але ж є жінки в концертних бригадах?»

«Є, звісно. Та то співачки якісь, наприклад, а у тебе танцюльки ці твої звабливі... Тьху, ганьба!!!»

«У мене ніякі не танцюльки, у мене балет. То є високе мистецтво».

«Саме так!!! Голими, догори задраними стегнами у солдатні перед носом дригати — це ж треба додуматися до такої безсоромності!..»

«Але ж я балерина, я не можу співати!.. Та й не вмю просто».

«А хто ж тобі винен, що не вмієш?! Співай давай. Або там фокуси показуй, отакої!»

«У мене ж талант до танців, а не до співу і не до фокусів...»

«Ну, знаєш!.. Я з тобою, лебідонько ти червона-пречервона, нічого не можу вдіяти: або танці якісь інші підготуй, або не лізь на фронт з голими стегнами в сукні з фіранки».

От як концертне начальство ставило питання, розумієте, товариші бійці?! А ви «на біс» її викликаєте. Добре хоч один балетний номер в концертну програму вставити, нехай і зі скрипом, але таки дозволили... Тож вдіяти не можна нічого: слухайте Хомича з Єремеїчем — і годі з вас на сьогодні вражень! А балерина нехай відпочине.

Олександра накинула на плечі плащ-намет, подарований їй ще торік, під час першої концертної поїздки на лінію фронту, щільніше закуталася в нього, опустила на землю позаду «полуторки» в тому місці, де трава була найгустішою, найбільш м'якою і шовковистою. Знесилена склепила повіки, які від втоми навіть трохи свербіли. Деякий час намагалася прислухатися до відчайдушно молодецьких жартиків майстрів скетчу, проте незабаром повернулася в думках до свого виступу.

Як їй аплодували, як аплодували!.. Найголосніше і найдовше від усіх — це точно!!! І ці дружні гучні крики: «Ба-ле-ри-ну!.. Ба-ле-ри-ну!..»

Ні, що не кажіть, а балет потрібен навіть солдатам на війні...

* * *

— Сашенько, підйом! Нумо, швидко, швидко... Їхати час.

Балерина здригнулася і підскочила, немовби підкинута прихованою пружиною. Цікаво, скільки ж оце часу вона проспала?! Сонце начебто змістилося. Тіні...

Ой, яке диво!!!

Перевівши погляд на землю, Олександра виявила поруч із собою величезний букет польових квітів, від яких линув тонкий медовий аромат. Ось найкращий доказ того, що її мистецтво цінують з гідністю. Колись, ще до війни за успіхи в улюбленій справі її нагородили цінним подарунком — старовинною срібною, схожою на химерну морську мушлю, пудреницею. Безперечно, дівчина надзвичайно пишалася цією нагородою. Але все ж таки підношення від теперішніх вдячних глядачів (навіть оцей скромний букетик поспіхом зірваних польових квіточок) чомусь здавалися набагато ціннішими, ніж навіть справедливо заслужена нею срібна штучка. То що, ви стверджуєте, буцімто це є дривання голими стегнами

перед обличчями грубої солдатні, зголоднілої за бабськими тілами?! Ні-і-і, помиляється!..

— Сашенько, довго ще на тебе чекати?!

Борти у «полуторки» вже підняті й закриті, тепер це більше не пересувна сцена, а звичайний собі транспортний засіб, призначений для доставки їхньої невеличкої концертної бригади до нового пункту призначення.

Балерина підхопилася з землі, нахилившись, спритно підняла букетик. Озираючись навкруги і трохи віддалік помітила зовсім молоденького хлопчину, який невідривно дивився на неї й посміхався. Може, це саме він підніс їй букетика?..

— Олександро!!!

Ах, до чого ж шкода, що вона досі так і не навчилася впевнено розрізняти військові звання по погонах, введених півтора роки тому! Розбиратися зі старими петлицями, з «трикутниками», «кубарями», «шпалами» і зірочками в них було куди простіше, а от тепер... Дві зірочки і одна смужечка на погоні — високе це звання чи ні?!

А втім, яка різниця! Навряд чи вони побачаться ще бодай колись у житті... Прощавай же, молоденький хлопчино з двома зірочками і смужечкою на погонах, прощай назавжди!..

Олександра дзвінко розсміялася, висмикнула з букета декілька квіточок, широким жестом кинула їх у бік хлопчини. Знову розсміялася, побачивши, до чого він збентежився. Але... нема коли, нема коли! Інші бійці-герої вже давно чекають на їхню концертну бригаду. Тож вперед, тільки вперед!..

Трьома широкими кроками, більше схожими на стрибки, Олександра дісталася «полуторки», лівою рукою притискаючи до грудей і букет, і плащ-намет, простягнула праву вгору. Простягнуту руку схопив Єремеїч, Хомич з акордеоністом перегнулися донизу, підтримали балерину за плечі, поштовх ногою — і от вона вже вмощується в кузові, щільно загортаючись в плащ-намет, як і раніше. До чого все-таки зручна річ! Закуталася з головою — і сиди собі, перевдягатися немає потреби. А раніше стільки було мороки з цією пачкою і з пуантами...

— Всі завантажилися? Нарешті, хай йому грець!..

Водій зачинив дверцята, мотор, що досі тихенько буркотів, люто ревонув, вантажівка різко смикнулася і полетіла вперед широким степом. Дорога була доволі пристойною, лише деінде зустрічалися воронки від розривів, які доводилося огинати. Приблизно хвилин за сорок, об'їхавши невеличкий лісок, вони побачили дві лінії свіжовикопаних окопів, подекуди вже з'єднаних між собою ходами сполучення.

— Схоже, приїхали, — мовив бас-баритон Червінський, який сидів попереду біля правого борту і невідривно озирає околиці з-під правої долоні, козирком приставленою до чола. — Ну що ж, товариші, зараз відпрацюємо тут концерт, тоді на сьогодні залишиться тільки два.

Він відвернувся від зустрічного потоку повітря, що шалено било в обличчя, відкашлявся і не дуже голосно, суто для розминки, заспівав арію князя Ігоря:

— Ни сна-а-а, ни о-отдыха изму-ученной душе-е-е...

— Та зажди ти зі своїм відпочинком! — огризнувся скрипаль Димкович. — Сам же сказав, що на нас ще три концерти сьогодні чекають, який вже тут відпочинок, це навіть не смішно.

Червінський перервав спів, глянув на музиканта чи то з презирством, чи то з обуренням і явно зібрався щось сказати. Як раптом звідкись здалеку долинув розкотистий гуркіт, а за декілька секунд слідом за ним вуха різонув огидний свист, що почав посилюватися з кожною хвилиною.

— Повітря!!!

Всі здригнулися і мимоволі обернулися до лівого борту «полуторки». Але було надто пізно: хоча вантажівка мчала з пристойною швидкістю, декламатор Востряков все ж стрибнув на землю. На щастя, перебуваючи в повітрі, він якимсь дивом встиг згрупуватися, тому при падінні не розбився, а перекинувшись через голову, відкотився на узбіччя.

— Ідіот!!! — гримнув прекрасно поставленим бас-баритоном Червінський і негайно заходився щосили молотити кулаком по верху водійської кабіни.

На відміну від декламатора, співак вчинив абсолютно правильно. Жодного натяку на загрозу з повітря не було. Натомість від-

бувалося щось зовсім інше — починався артобстріл. Але якщо в разі авіанальоту слід було якомога швидше полишити вантажівку, відбігти від неї подалі й залягти (як і зробив Востряков), то від артобстрілу був один порятунок: тікати якомога швидше і бажано якнайдалі від двох ліній окопів — можна не сумніватися, що основною мішенню ворожої артилерії були саме позиції радянських військ.

Однак вчинити так означало кинути напризволяще декламатора. Востряков їздив з їхньою концертною бригадою всього лише перший місяць і досі не навчився розрізняти можливі загрози. Шкода, що так сталося! Проте, нічого не вдієш... А отже, невдачу-декламатора слід підібрати й лише після цього якомога скоріше тікати з-під арт-обстрілу.

Далі майже безперервною низкою сталося наступне.

Востряков скочив на ноги і кинувся навздогін за вантажівкою.

«Полуторка» різко загальмувала, дверцята кабіни відчинилися, звідти до половини висунувся водій з перекошеним від розпачу обличчям.

Деінде, в зовсім непередбачуваних місцях, земля почала здіймати-ся й лопатися оглушливими вибухами.

Гримнуло зовсім близько, ну просто перед вантажівкою.

«Полуторка» сіпнулася назад, встала дибки, немовби добрячий кінь, на секунду зависла в повітрі під неймовірним кутом до землі, потім впала знов, на передні колеса. З кабіни на землю неживим лантухом вивалилося тіло водія й залишилося лежати нерухомо, з безпорадно розкинутими руками.

Бас-баритон Червінський щось вигукнув, заклично махнув рукою і стрибнув за борт «полуторки». Його ніхто не почув, оскільки всі були приголомшені потужним вибухом. Однак сенс вчинку співака був зрозумілим: якщо водія вантажівки вбито (найшвидше, так воно і є), то розраховувати відтепер можна лише на власні ноги.

Отже, похапавши з реквізиту та особистих речей перше, що під руку підвернулося, артисти концертної бригади позистрибували на землю слідом за кмітливим співаком. Втім, попереду всіх виявився зовсім не Червінський, а Востряков: тепер декламаторові потрібно було не наздоганяти «полуторку», а тікати від неї геть подалі...

*Німецький військовий шпиталь,
Краків, генерал-губернаторство¹, вересень 1944 року*

— То ви вважаєте, що ця фройляйн справді з так званої агітаційної бригади, які роз'їжджають по передових позиціях росіян для підняття їхнього бойового духу?

— Але ж, гер гауптштурмфюрер², особисто мені на думку не спадає ніяке інше розумне пояснення, з чого це раптом російська балерина могла опинитися на передових позиціях росіян в районі Дембіци.

— А звідки ви знаєте, що дівчина ця і справді балерина? Адже якщо її важко поранили... себто, якщо поранили настільки важко, що вона досі не встає з ліжка... Отже, вона не могла продемонструвати вам своє мистецтво.

— О-о-о, в цьому не було потреби! — Головний лікар шпиталю за-посміхався, замахав руками і пояснив: — Адже вона була одягнена так, як це й годиться людям її професії. Себто в цю саму балетну сукню... в так звану пачку. Тільки чомусь не класичного білого, а червоного кольору.

— Ну, це ж російська балерина! Російська, себто червона, — за-сміявся гауптштурмфюрер. Головлікар шпиталю собі щось мугикнув під ніс, потім додав голосніше:

— І туплі ці балетні. Теж спеціальні.

— І теж червоні?

— Абсолютно вірно, гер гауптштурмфюрер!

Знову посміялися.

— Але дозвольте, якщо фройляйн балерина була одягнена у все червоне, як же так сталося, що її не помітили?! Адже вона мала би виділятися серед інших вбитих і пораниених росіян, як, припустімо, квіточка маку на трав'янистому пагорбі.

— Вона була ще і в такому собі широкому військовому плащі.

— Ага, розумію, розумію... Росіяни називають його «плащ-на-метом». Тоді розумію, так... Але втім... Стривайте! Ви ж тільки-но

---

¹ Адміністративно-територіальне утворення на теренах Польщі, окупованої німецькими військами в 1939 році.

² Після створення військ СС в 1936 році звання гауптштурмфюрера СС відповідає капітану (гауптману) вермахту.

стверджували, що фройляйн була в червоній пачці та ще й у червоних пуантах, а тепер раптом говорите про військовий плащ-намет...

— Ні-ні, ви не зрозуміли: цей величезний плащ був накинутий зверху червоної балетної сукні й геть приховував її. А якщо якісь там деталі незвичайного сценічного вбрання й визирали назовні, то в метушні під час артобстрілу їх цілком могли сприйняти як кров. Тому під час відходу росіяни навіть не підійшли до фройляйн.

— А як же її товариші? Інші артисти, себто...

— Хтозна! — Головлікар лише плечима знизав. — Очевидно, відступили разом з російськими солдатами, вважаючи балерину вбитою. Наша контратака на тій ділянці фронту була несподівано успішною на тлі загального відходу вермахту з території генерал-губернаторства, який має місце останнім часом і який...

— Е-е-е, гер лікар! — Гауптштурмфюрер примружився і погрозив головлікареві пальцем. — Не годиться так говорити, будьте ласкаві добирати слова, обговорюючи ситуацію на фронті. Самі знаєте, чим може скінчитися сіяння панікерських настроїв у військовий час.

Головлікар зрозумів, що перед ним все ж таки представник СС (хоча і належить він до фронтовиків з ваффен-СС¹), та опустив очі додолу.

— Втім, не зважайте. Я збережу в таємниці вашу оцінку поточної ситуації. Як інтендант фронтової гренадерської дивізії, а не якийсь там тилловий пацюк, я сам бачу дуже багато чого. Тому давайте-но краще повернемося до балерини-росіянки... До речі, нагадайте, як звуть цю фройляйн?

— Олександра Тимченко.

— Ну так, звісно... Отже, при раптовому відступі її кинули свої ж, визнавши вбитою. Себто вона серйозно постраждала?

— Ну-у-у, це з якої точки зору дивитися.

— Себто? Я, знаєте, хотів би дізнатися про всі подробиці.

— А навіщо це вам, гер гауптштурмфюрер?

Головлікар і відвідувач втупилися один на одного і деякий час мовчали. Першим здався есесівець:

---

¹ Військові формування СС, утворені з т. зв. «резервних військ СС».

— Я не знаю, як вбачається подальша доля цієї балерини вам або комусь іншому, але особисто мені хотілось би залучити фройляйн росіянку на службу до нашої дивізії. Після повного одужання, зрозуміло.

— На службу?! Ах, он воно що...

— Ну так. От саме тому і хотілося б докладно дізнатися, що з нею.

— А-а-а... в якій якості вона може служити у вашій дивізії?

— Гер лікар, скажіть, а ви самі якої думки з цього приводу?..

Висловити свою думку головлікар не зміг, замість цього відкинувся назад і гучно зареготав. Відвідувач анітрохи не зникнув, а з доволі-таки байдужим виглядом чекав, доки раптові веселощі нарешті минуться. Дочекавшись слухного моменту, зауважив вельми буденним тоном:

— Абсолютно вірно, вона може, наприклад, навчитися надавати першу медичну допомогу пораненим бійцям. Яких буде ще чимало, на жаль.

— Першу... ха-ха!.. Допомогу?.. Ха-ха!.. Вона?.. Хи-хи!..

За інерцією головлікар все ще продовжував посміюватися. Відвідувач же залишався серйозним:

— Всі, чия робота так чи інакше пов'язана зі спортом, мають знати, як влаштоване людське тіло й різні його органи. Звідси до вміння професійно надавати медичну допомогу — один лише крок. Сказане безпосередньо стосується і професійних танцюристів також.

— Ах, он воно що... А я вже вирішив, що... Хоча...

Нарешті припинивши сміятися, головлікар віддихався й заговорив в колишньому оповідальному тоні:

— Ви маєте рацію, гер гауптштурмфюрер, це ваша особиста справа, яким чином використовувати полонену фройляйн росіянку у вашій гренадерській дивізії. Тим паче, що, на відміну від інших ваффен-СС, вашим бійцям не потрібно дотримуватися законів расової чистоти¹. Зробіть ви її сестрою милосердя або ще ким завгодно — я не втручатимусь. Це ваші справи.

---

¹ На службу в СС приймалися виключно «чисті» в расовому плані особи, яким, окрім всього іншого, заборонялося мати сексуальні зв'язки з «расово неповноцінними» людьми. Чому закони расової чистоти не стосувалися дивізії, яку представляв гауптштурмфюрер, стане зрозумілим невдовзі.

— А ваша справа, гер лікар, описати мені в загальних словах отримані фройляйн поранення й її нинішній стан.

— Так, звісно!.. — Головлікар неухважливо змахнув рукою. — Отже, слухайте. На синці й забої не зважаємо, це в даному випадку дрібниці. Розповім про більш серйозні ушкодження. Окрім поранень, мали місце легка контузія і струс головного мозку. Очевидно, це був доволі пристойний фугас, а коли її відкинуло вибухом — вдарилася головою... Щось на кшталт такого.

Але якщо зі струсом мозку організм фройляйн вже впорався, то наслідки контузії досі проявляються, причому вельми помітно. Не знаю, як у неї буде з працездатністю і стомлюваністю — про такі речі судити поки що рано. Але те, що фройляйн вельми дратівлива — цього у неї не відняти! І напади нудоти сюди ж додайте...

— Але ж і при струсі мозку може нудити, — вставив відвідувач.

— Дозвольте вже судити про подібні речі мені! Я професіонал, зрештою.

Лікар кивнув і витягнув вперед руку, немовби відсуваючи співбесідника вбік. Той лише плечима знизав і приготувався слухати далі.

— Але найгірший для професії фройляйн наслідок контузії — це, ясна річ, запаморочення, які також мають місце. При тому, що вона поки не встає з ліжка, це не надто страшно. Однак працювати з цим... танцювати на сцені... Адже ці балерини — вони ж кружляють, кружляють... Як називається це їхнє кружляння на одній ніжці? Забув, знаєте...

— Фуєте, — підказав гауптштурмфюрер.

— Ах, так, вірно! Я, знаєте, і до війни балет не дуже любляв. Опера завжди подобалась мені більше...

— Ви розповіли про наслідки контузії. А що з пораненнями?

— Авжеж, ще раз перепрошую! — посміхнувся голівлікар. — Знаєте, коли розповідаєш про настільки незвичайну для нашого шпиталю пацієнтку, як російська балерина, то мимоволі збиваєшся з думки... Ну, гаразд, щодо серйозних поранень. На щастя, руки-ноги у фройляйн цілі, жодна кісточка в її кінцівках якимсь дивом не зламалася. Але все ж таки п'ять осколків вона, так би мовити, упіймала. Що, загалом-то, не дивно... Пара найлегших засіли: один — в лівому стегні,

другий... перепрошую за інтимні подробиці — в правій сідниці. З ним, до речі, фройляйн поталанило. От якби той, що засів у сідниці, пішов трохи вище і ще хоч трішки правіше — тоді міг би, мабуть, здухвинну артерію зачепити. Тоді було б гірше. Але минулося.

Ще один осколок поцілів у правий бік. З цим гірше, але в цілому теж поталанило. Хоча вже менше. Ну так, ні печінку, ні нирку, ні селезінку, ані навіть правий яечник з придатками він не зачепив, в цьому ну просто величезне везіння! Однак, витягаючи осколок, в кишках покопатися все ж довелося — але знов-таки, це найлегше з усього можливого.

А от найнеприємнішими стали відразу ж два осколки в правій легені. Знов добре, що хребет не зачеплено, тільки ребра — адже могло і хребці перебити, ще як могло би!.. Проте легені — це дихання. І рясна кровотеча. Якби поразка легенів розвивалася, ми могли б і не впоратися. Але, на щастя, у фройляйн молодий та надзвичайно дужий організм. О, так, зрозуміло: професійна танцівниця, одразу ж видно...

— Сподіваюся, ви всі осколки витягли? — якомога м'якіше поцікавився відвідувач.

— Зрозуміло! Всі п'ять. Проблема не в цьому. Я не знаю, чи відновиться повністю дихальна функція організму. Для балерини це, знаєте...

— Здається, я говорив вам, що ми збираємося перекваліфікувати фройляйн в дещо іншу царину. Принаймні до завершення війни... Для санітарки дихання не настільки важливе. Нехай навіть час від часу кілька разів кахикне — кому яке до цього діло?

— Ах, так! Я знов не врахував, що в нинішній ситуації медицина важливіша за балет, — головлікар зітхнув. — Що ж, ваша правда, гер гауптштурмфюрер.

— А якщо так, я бажаю негайно відвідати майбутню санітарку нашого гренадерського полку.

— Ви серйозно?

— Звісно. Припис вищого начальства я вам пред'явив, з моїми повноваженнями ви ознайомлені. Щось не так?..

Головлікар зміряв відвідувача якимсь дивним оцінюючим поглядом, потім мовив замислено:

— Ну що ж, тоді прошу за мною, — підвівся з-за свого столу і вишов з кабінету. Гауптштурмфюрер пішов за лікарем. Вони піднялися на найвищий поверх шпиталю, пройшли пару коридорів. І лише в кінці третього відвідувач побачив щось незвичайне: біля дверей однієї з палат стояв грубо збитий білий табурет, на якому сидів кремезний вояк в недбало накинутому на плечі білому халаті. Позаду нього стояв притулений до стіни карабін.

— І як це розуміти, гер лікар? — Відвідувач говорив дуже тихо, проте в його тоні було щось таке, що не дозволяло головлікареві уникнути відповіді.

— Я розумію, гер гауптштурмфюрер, що затія виставити вартового біля дверей палати важкохворої фройляйн може видатися безглузду. Однак це лише на перший погляд. Я ж хочу тільки одного: аби підпорядкований мені шпиталь жив звичайним життям. Без будь-яких ексцесів. Так, поранена фройляйн насилу може поворухнутися, це правда. Але раптом до неї в гості захоче навідатися хтось, за винятком санітарного персоналу?!

— З метою?..

— Гер гауптштурмфюрер, вона ж слов'янка, тим паче росіянка! У нас із росіянами війна... А раптом хтось захоче помститися всім росіянам в особі цієї фройляйн?! Або ще гірше — ризикне порушити закон про расову чистоту... Ну-у-у, ви розумієте, про що йдеться!

— Так-так, розумію, — замислено мовив відвідувач. — Ви абсолютно праві, фройляйн звідси не втече, проте слід охороняти не тільки наш світ від неї, але і безпорадну фройляйн від нашого світу.

— Саме так, гер гауптштурмфюрер.

Вони саме підійшли до палати. Вартовий скочив з табурета, схопив карабін і виструнчився. Головлікар вже взявся за дверну ручку, коли затримався на порозі буквально на секунду, щоб кинути через плече:

— І ще зовсім забув попередити: ця росіянка доволі непогано спілкується німецькою. Щоправда, з жакливим і дуже специфічним акцентом¹, зате сказане по-німецьки іншими розуміє легко. Тому посекретничати, переходячи на німецьку, у нас не вийде. Ну все, заходимо.

---

¹ Специфічними рисами «російського акценту» є, по-перше, вимова звуку «р», по-друге, заміна безударних голосних звуків «е» на «і», «о» на «а».

Попри те, що вільного місця в палаті було досхочу, неподалік вікна тут стояло лише одне ліжко. Все зрозуміло: інші винесли з міркувань безпеки незвичайної пацієнтки. Дівчина лежала на лівому боці, трохи виставивши вперед і зігнувши в коліні поранену ліву ногу. Коли до палати в супроводі самого головліка увійшов неочікуваний відвідувач, пацієнтка озирнула його каламутним поглядом і відчутно здригнулася. Отже, помітила в правій петлиці мундира подвійну руну «зіг» і зрозуміла, хто до неї завітав. І дуже злякалася. Що ж, це добре: того, хто боїться, легше підкорити...

Втім, відвідувач одразу ж вельми привітно запосміхався і запитав тоном якомога більш невимушеним:

— Добридень, фройляйн! Як ви почуваєтеся?

— Що вам від мене потрібно? — замість відповіді запитала дівчина, причому в її голосі відчувалася неприязнь, дуже схожа на ненависть. У цьому не доводилося сумніватись, попри специфічний «російський акцент», щодо якого головліка був, поза сумнівом, правий... Ну що ж, так і має бути: повною мірою відчуваються наслідки більшовицької пропаганди!

— Перш за все хотілося б, щоб ви змінили гнів на милість і відповідали бодай трішечки привітніше, — галантно мовив гауптштурмфюрер і додав: — Все ж таки йдеться про вашу подальшу долю, фройляйн...

— Повторюю: що вам від мене потрібно?

Цього разу дівчина процідила своє запитання крізь зціплені зуби. До того ж затремтіла ще помітніше.

— Я ж попереджав, що через контузію фройляйн росіянка надзвичайно дратівлива, — голосно прошепотів головліка. Відвідувач кивнув (тим самим даючи зрозуміти, що про все пам'ятає, все прекрасно розуміє — однак просто змушений робити своє), але все ж звернувся спочатку до пораненої:

— З вами, фройляйн, хотілось би переговорити відверто і без свідків. А тому...

Після чого проникливим тоном звернувся до головліка:

— Гер лікар, чи могли б ви залишити нас наодинці?

— Але-е-е... З якого це дива?! — обурився той.

— Ви ж прочитали пред'явлений вам припис. Там все сказано.

— Ну, якщо так... тоді зрозуміло.

Всім своїм виглядом демонструючи невдоволення і протест, голов-лікар неквапом пройшов до вхідних дверей і мовив, перш ніж вийти:

— Пам'ятайте, що я говорив про поточний стан фройляйн. А тому спробуйте не провокувати жодних проявів бурхливих емоцій з її боку. Я просто не хочу неприємностей ні собі, ані комусь іще... І останнє: я буду неподалік. Почекаю завершення вашої бесіди тут, за дверима. Якщо станеться щось непередбачене — просто покличете мене.

Двері зачинилися. Відвідувач і поранена балерина залишилися сам на сам.

— Чудово! Тепер нарешті можна поговорити без зайвих свідків, — більше не криючись, гауптштурмфюрер широко посміхнувся і повторив своє первісне запитання: — Отже, я хотів би знати, як фройляйн почуватися насправді? Без обману. Повірте, для мене це справді дуже, дуже важливо!

— А я втретє повторюю: що вам від мене потрібно?

— Фройляйн впирається... Дарма, дарма!

Відвідувач наблизився до ліжка пацієнтки і заговорив дещо тихіше, ніж раніше, зате максимально довірчим тоном:

— Ви не повинні боятися мене, фройляйн! Ви навіть не уявляєте, який я щасливий, що доля звела нас разом, навіть з огляду на ваш сумний стан... Але повірте, це дрібниці. Все буде добре, просто чудово! Фройляйн видужає. І коли вона нарешті перейметься красою наших ідеалів, ми почнемо дуже плідно співпрацювати.

Останні слова він вимовив урочистим тоном, спілкуватися яким в лікарняній палаті нікому навіть на думку не спаде. Проте відчувалося, що відвідувач анітрохи не кривить душею. Поранена відреагувала на його незрозумілу промову загадковим запитанням:

— Кубики... що вони у вас означають?

— Кубики?! Які ще кубики?..

— Ну, ці... Квадрати. Квадратики...

Вона трохи здійняла праву руку, намагаючись вказати на шию відвідувача.

— Ах, оці, в петлиці!.. — здогадався він.

— Так, вони. Наші червоноармійці ще торік носили такі ж самі... Дивно. Ми ж з вами є ворогами, а кубики були і у нас, і у вас... Але

тепер у наших запровадили погони, в яких я досі не розбираюся як слід, а у вас тут і погони, й петлиці відразу. Всі докупи. Дивно... Три кубики на петлиці — це по-нашому, по-червоноармійському, означає старшого лейтенанта. Ви є старшим лейтенантом СС, я вірно зрозуміла?.. Оберлейтенантом себто.

— Гауптштурмфюрер ваффен-СС. Це все одно, що гауптман вермахту. Себто капітан по-вашому, по-червоноармійському.

Останні слова відвідувач вимовив уже з неприхованою іронією. Очевидно, подібне ставлення до її переконань образило поранену, оскільки вона вимовила доволі різко, з поступово наростаючим надрином:

— Добре, товаришу капітане... себто, гер капітан-есесівець! Мушу вас розчарувати: я не збираюсь перейматися красою ваших людожерських есесівських ідеалів! Ви негідники — криваві кати, от ви хто! На ваших руках кров наших радянських людей. Кров робітників і селян, отак! Бийте мене, катуйте, вбивайте, але я не стану — чуєте? — ніколи не стану співпрацювати з вами, з мерзеними есесівськими карателями! І не мрійте. Отакої!..

Сказавши таке, дівчина втомлено заплющила очі. Відчувалося, що ці декілька фраз далися їй нелегко. Відвідувач вислухав її, не перериваючи. Їй лише переконавшись, що поранена сказала все, що хотіла, заговорив сам:

— Ваші слова, фройляйн, зайвий раз підтверджують, що ви перебуваєте під гіпнозом пропаганди комісарів-більшовиків. І перш за все, не враховуєте, що ваффен-СС — це далеко не те ж саме, що СС в загальноприйнятому сенсі. Ми ніякі не кати і не карателі, фройляйн. Ми такі ж фронтовики, як і вермахт. Зокрема, гренадерська дивізія, в якій я маю честь служити, зовсім нещодавно героїчно билася під Бродами¹. Так, ми билися з вашою більшовицькою армією — але билися з честю! Так, живими з цієї битви вийшли всього лише півтори тисячі чоловіків — зате це справжні герої! А ті, хто не вийшов... Як

---

¹ Біл під Бродами тривав 13—22 липня 1944 року, в ньому зійшлися 13-й корпус 4-ї танкової армії вермахту (до його складу входила, зокрема, 14-та гренадерська дивізія ваффен-СС «Галичина») і частини 1-го Українського фронту.

людині мистецтва, далекій від війни, фройляйн зовсім ні до чого знати всі подробиці¹ цієї жорстокої битви...

— Та я й не бажаю знати нічого такого! Забирайтеся звідси геть з усіма вашими есесівськими секретами. Мене не обдурити: ви нещадні карателі, у всіх у вас руки по лікоть в народній крові. Це ви тільки прикидаєтеся добрими й лагідними... Відійдіть, гер капітан. Нам немає про що говорити.

— Дуже цікаво ви міркуєте, фройляйн!

— Невже?

— Скажіть, якщо ми й насправду криваві м'ясники, якими змалює нас більшовицька пропаганда, навіщо тоді німецькі солдати підбрали вас на полі бою? Навіщо німецькі лікарі лікують вас, чому витрачають на червону балерину дорогоцінні ліки, які могли б піти на зцілення доблесних німецьких вояків? Знов-таки, помістили вас в окрему палату... Навіщо все це?

— А це робиться тому, що ви розраховуєте мене на свій бік перетягнути — отак! Думаєте, я не розумію? Тільки Радянську Батьківщину я не зраджуватиму й на вашу нікчемну фашистську Німеччину не шпигуватиму. Можете не розраховувати.

— На жаль, фройляйн безумовно багато чого не розуміє! — Від надлишку емоцій гауптштурмфюрер навіть руками сплеснув.

— Повторюю, я навіть розуміти не бажаю. Забирайтеся геть...

Відвідувач витримав паузу, напружено розмірковуючи над чимось, і нарешті мовив з найрішучішим виглядом:

— Гарзд, хай буде так: назву вам номер моєї дивізії, хоча це і не заведено робити навіть під загрозою смерті.

— А навіщо мені знати цей номер?

— А для того, що це багато чого пояснює. Отже, я маю честь служити в Чотирнадцятій гренадерській дивізії ваффен-СС «Галичина». Вона ж — Перша галицька. Отже, дуже сподіваюся, що дізнавшись таке, фройляйн...

---

¹ Значні сили дивізії ваффен-СС «Галичина», що потрапили в оточення під Бродами, пішли з усім озброєнням в ліси та влилися до лав УПА. Щоб унеможливити подібні речі надалі, німецьке командування терміново вивело рештки дивізії з Польщі й надалі використовувало в інших місцях.

— Що-о-о?! То ти, виходить, один з вилупків-українців, які зрадили свій власний народ і продалися біснுவатому фюреру?!

Дівчину аж пересмикнуло від огиди.

— Е-е-е, фройляйн, легше! Вибирайте слова... Та й загалом...

І тут сталося щось неймовірне — гауптштурмфюрер абсолютно несподівано перейшов з німецької на найчистішу українську мову, що була дуже добре знайома пораненій:

— І взагалі, Олександро, ти навіть не уявляєш, до чого близькі ми насправді. Адже я ніхто інший, як твій рідний дядько!

— Що-о-о?!

— Оце саме. Звуть мене Порфирієм Силенком. Сподіваюся, ти бодай щось чула про мене від батьків, коли жила в Харкові?

На деякий час в лікарняній палаті встановилася дзвінка від напруги тиша. Гауптштурмфюрер радісно, відкрито й навіть ніжно посміхався дівчині, вона ж розглядала настільки дивного відвідувача з бридливою цікавістю, немовби мерзенну гадюку або ж слимака. Нарешті з тремтінням в голосі промовила:

— Подумати тільки, мій рідний дядько виявився фашистським карателем свого власного народу!.. Яка ганьба, просто неймовірне жахіття...

— То згадували про мене твої батьки чи ні?

— Мама... Так, вона пару разів говорила, що у мене є дядько Порфирій.

— Ага, от бачиш!.. Але ж ти, ясна річ, не запитувала маму, хто я і що зі мною сталося понад двадцять років тому?

— Ні, не запитувала.

— А чому?

— Та так, не знаю... Звикла. Ми всі давно вже навчилися не ставити зайвих запитань. Є людина — ото й добре! А зникла людина — отже, так і треба. І нема чого цікавитися, куди вона зникла, чи надовго й навіщо. Це може бути небезпечно для тебе самого.

— Отож, залякали вас більшовицькі комісари! — кивнув гауптштурмфюрер. — Всі ви там виструнчені ходите, як я подивлюся... Ну нічого, нічого, племіннице моя дорогесенька. Потрапивши в нашу дивізію, ти швидко зміниш свої погляди. Станеш тією, якій тобі й належить бути — справжньою волелюбною патріоткою-українкою.

— Та що ти верзеш таке, дядечку?! — За прискореним, з легким присвистом диханням і за пітницею, що виступила на лобі, було зрозуміло, що поранена входить в стан небезпечного збудження, про який попереджав головлікар. — Ні в яку вашу мерзенну каральну есесівську дивізію я вступати не збираюся...

— А куди тобі подітися, дорога моя племіннице?! Сама лише поміркуй гарненько: відмовишся співпрацювати з німецькою владою — тебе в якийсь тутешній концтабір запроторять, там і загинеш. Але навіть якщо якимсь дивом ваші червоні солдати увійдуть до Кракова, тебе це не врятує: СМЕРШ відправить тебе до сибірського концтабору, ото й уся різниця! В Сибіру до того ж клімат значно гірший, ніж тут, в центрі Європи.

— При чому тут СМЕРШ?! Я ж не винна, що потрапила в полон. Я була важко поранена, знепритомніла...

— А хто тобі повірить, дівчинко? Комісари з НКВС?!

— Мені повірять! До того ж, є кому підтвердити мої слова: я ж не сама була, там ціла агітбригада їздила.

— Сашунько, дуже тебе прошу: розплющ очі якнайширше і не будь наївною дурепкою! Твої колеги-артисти з агітбригади першими скажуть, що ти навмисно до німців подалася, маючи такого дядечка, як-от я.

— Ні!!!

— Так, племінничко, так! Адже твоїм колегам власна шкура дорожча від твоєї, тож на тебе вони наговорять що завгодно, лише б себе вигородити.

— Але ж я чиста перед моєю Радянською Батьківщиною...

Втім, ніякої впевненості в голосі дівчини не відчувалося. Цим і скористався гауптштурмфюрер, аби довершити справу:

— Сибір переповнений схожими на тебе дурниками, які сліпо повірили червоним комісарам і жорстоко поплатилися за довірливість. Тому, потрапивши до німців навіть проти волі, нічого іншого тобі не лишається, окрім як вступити до лав «Галичини». Ну, сама поміркуй: мені ж просто пощастило зовсім випадково дізнатися, що така собі балерина Олександра Тимченко потрапила до німецького тилового шпиталю з численними пораненнями. Звісно, я одразу ж зрозумів, що йдеться про мою любу племінницю з Харкова! Поза сумнівом,

це знак долі. Ти одужаєш, станеш у нас санітаркою, почнеш інших поранених від смерті рятувати — як-от тебе врятували... Це ж так шляхетно — людей з того світу повертати!..

Однак дівчина вже не слухала відвідувача. Вирячившись у простір перед собою незрячими від жаху очима, вона вся трусилася від нервового напруження, а по щоках двома блискучими струмочками котилися сльози. Гауптштурмфюрер зрозумів, що на сьогодні спілкування з племінницею краще завершити, тому сказав:

— Ну, нічого, Сашунько, нічого страшного. І нема чого плакати, коли все складається настільки чудово! Я подбаю про те, щоб тебе як слід підлікували. Але вже не тут, а десь в Австрії, наприклад. А ти поки що подумай над моїми словами. Подумай добряче, гаразд?..

І вийшов в коридор, де на нього чекав головний лікар шпиталю.

Глава 2 ПОДВІЙНИЙ АГЕНТ

*Лікарня Святого Михаїла,
Торонто, 14 липня 1977 року*

— А?! Де це я?..

Старий спробував підвестися, як раптом маленька і при цьому несподівано дужа жіноча ручка з легкістю втримала його за плече, а знайомий лагідний голос промовив:

— Лежіть, дядечку, благаю! Для вас такі спроби є шкідливими...

— Сашунько, це ти?

— Я, дядечку. Авжеж, я.

Порфирій Андрійович повернув голову на звук, придивився уважно до розпливчастого силуету... але все ж таки не впізнав жінку, яка говорила:

— Сашунько, це справді ти?

— Хіба ви не бачите, дядечку?!

— Уяви собі, не бачу.

Старий навпомацки зловив праву руку племінниці, обережно доторкнувся до неї та мовив жалісливо:

— Так-так, Сашунько, долоню твою впізнаю. Але ж я нічого не бачу... Що це таке зі мною? Перед очима немовби марево якесь.

— Ах, так! Лікар попереджав, що у вас можуть бути тимчасові відхилення, пов'язані із зором. Це наслідок ліків, що їх вам вколюли...

— Лікар... Який лікар — Фредеріксен, чи що?

— Ні, дядечку, інший лікар. Той, який з лікарні.

— То я, виходить...

— Ви, дядечку, в найкращому шпиталі Торонто — в лікарні Святого Михаїла. В окремій палаті. Все влаштовано найкращим чином.

— Так, зрозуміло... — старий зітхнув і негайно запитав заклопотаним тоном: — А день сьогодні який?

— Чотирнадцяте липня, четвер.

— Так... Отже, я не їв від учора?

— На жаль, саме так. Тим паче, вчора ми так і не пообідали разом.

— Отож бо я відчуваю, що зголоднів...

— Ох, дядечку, я ж запрошувала! Ви ж самі відмовилися.

— Отож і вчинив нерозумно, що відмовився. Треба було тебе послухатися, — Порфирій Андрійович слабко посміхнувся.

— Нічого, дядечку, ми це зараз виправимо.

Олександра піднялася зі стільця, приставленого впритул до ліжка, але була зупинена жестом старечої руки і переляканим запитанням:

— Ти куди?!

— Не бійтеся, дорогий дядечку, я не йду! Я тільки попрошу, щоб вам принесли поїсти. Вам сили потрібні, щоб одужувати. Багато сил...

— Не залишай мене, Сашунько! Я ж майже нічого не бачу.

— Кажу ж, не хвилюйтеся! І щодо їжі не переймайтеся: я годуватиму вас.

Олександра нарешті вивільнила свою праву долоню із старечих пальців і пішла до дверей в коридор. А Порфирій Андрійович сказав їй услід:

— Та не переймаюся я за їжу, ні! Ми з тобою, Сашунько, до такого народу належимо, який себе завжди нагодує. Завжди і скрізь. Навіть в таборі. От як зараз пам'ятаю, було це в Італії...

*Табір інтернованих вояків 1-ї Української дивізії УНА,
Італія, кінець вересня 1945 року*

На раптову появу на порозі їхнього барака американського сержанта ніхто не звернув особливої уваги. З'явився здоровань — ну то й що?! Союзники без особливого поспіху, методично працювали... ні, краще сказати: вояка за вояком просіювали всю українську дивізію. Допитували одного за одним, одного за одним. З раннього ранку до пізнього вечора. Всіх і кожного.

Себто не те щоб допитували... Швидше, розмовляли, причому доволі доброзичливо. Якщо через таку бесіду інтернований спізнився на сніданок, на обід або на вечерю — негайно компенсували це невеличким сухим пайком. Палити під час бесід можна було скільки душа забажає. А якщо слідчий з боку союзників був в особливо добромуморі, то міг навіть налити підслідному з похідної фляжки один-два невеличкі келишки віскі! Про те, що поряд із загальним розслабленням, віскі допомагає розв'язатися затиснутому за зубами языку, думав далеко не кожен.

Але головне — ніякого мордобою, ніякого рукоприкладства взагалі!

Отже, з огляду на те, що якихось чотири або п'ять місяців тому союзники і Перша Українська дивізія УНА (колишня Чотирнадцята гренадерська дивізія ваффен-СС «Галичина») перебували по різні сторони лінії фронту, і крові з обох боків було пролито більш ніж достатньо, умови утримання інтернованих в таборі можна було з повним правом назвати курортними. А все завдяки тому, що жахи Другої світової війни скінчилися кілька тижнів тому — другого вересня. Якби не ця обставина, навряд чи союзники панькалися би з інтернованими українцями. Все могло скластися зовсім, зовсім по-іншому...

Але добре, що сталося саме те, що сталося! І тепер єдиний (та й то надзвичайно слабкий) інтерес до чергової появи на порозі барака чергового сержанта зводився виключно до одного: в яку уніформу він одягнений — у американську чи в англійську? Від цього залежало, куди саме викличуть на допит чергового інтернованого вояка — до «янкі» або ж до «томмі»¹.

¹ «Томмі» — етнічне прізвисько солдатів-англійців.

— Пор-рфі-рі-і Сіл-льєн-нко! — намагаючись не перекрутити чужорідне ім'я з не менш чужорідним прізвищем, мало не по складах старанно вимовив здоровань-американець.

— Я!

Він неквапливо підвівся з ліжка і вийшов на середину барака. Американський сержант мовчки мотнув головою, запрошуючи йти за ним. Дочекавшись, доки Силенко наблизиться до дверей, відійшов трохи вбік і пропустив інтернованого поперед себе. Після чого обидва попрямували до адміністративної будівлі, яку бійці дивізії в розмовах між собою охрестили «штабним будиночком».

Порфирій Андрійович сьогодні перебував у ліричному настрої, тому по дорозі в адміністрацію, променисто посміхаючись, продовжував розмірковувати над тим, як все ж таки їм поталанило: здатися союзникам, а не радянцям! Подумати страшно, що сталося би з ними, якби вони потрапили в лапи червоних комісарів... То було би пекло — бо, як мінімум, половину їхньої дивізії розстріляли би без суду і слідства! Розстріляли би просто так, для залякування. Решту би піддали жорсткій фільтрації в катівнях НКВС. Із неодмінними жакливими тортурами, які далеко не кожен здатен витерпіти з гідністю і самовладанням... Тому безкраї сніги далекого Сибіру з усіма тамтешніми «принадами» і виснажливою каторжною роботою здавалися б тим, хто залишився в живих, справжнім раєм.

Зате тут, у союзницькому таборі для інтернованих, все доволі культурно і пристойно. Клімат в цій частині Італії вищий від усіляких похвал. Можна сказати — європейський курорт. Умови утримання такі, що дай Боже здоров'я і благополуччя союзникам: сухі й чисті бараки, пральня, лазня. Харчування вельми пристойне, хоча лише дворазове: це вже Силенко міг оцінити з професійної точки зору — як дивізійний інтендант.

Більш того, адміністрація табору йшла назустріч деяким господарським ініціативам інтернованих вояків. До ініціатив цих, до речі, Силенко мав безпосередній стосунок. А почалося все з квіткових клумбочок під вікнами...

* * *

Голодні та втомлені, вони тільки-но прибули в цей табір. Сталося це навесні, небо було безхмарним, сонечко ще не припіка-

ло, але вже таки пригрівало. Якось вранці вони вийшли з бараку і побачили...

— Маки!.. Дивіться, дивіться, які маки!.. Немовби у нас вдома!..

Всі завмерли й дивилися на чудові червоні квіточки, як заворожені. Й тільки тоді кожен з вояків відчув, наскільки скучив за землею: адже переважна більшість інтернованих до війни жили або в селах, або на хуторах, або ж в невеличких містечках...

Не дивно, що весь день кожен згадував рідну домівку й неодмінно додавав при цьому щось на кшталт:

— А у нас мальви цвітуть. Які ж гарні мальви — ні в кого таких нема!

— Мальви пізніше розквітнуть, — заперечували йому авторитетно.

— Сам знаю, що пізніше! Але ж розквітнуть обов'язково...

— Спочатку посадити треба було, щоб розквітли, — втручався в розмову ще хтось. — А як не посадиш, то й розцвітуть у тебе будяки, о!..

— А у нас в містечку скрізь були клумби, а квітів на них стільки...

— І скільки ж?

— Та хоч греблю гати!!!

— Квітами — і раптом греблю?! Ото насмішив...

— А я більше чорнобривці люблю.

— А я барвіночок...

Звісно, квіти на території табору росли — ті ж такі маки... Щоправда, більшість із них разом з іншою рослинністю (особливо з деревами, що значно погіршували огляд території) нещадно винищували. Проте місцями квіти все ж таки встигали розростися.

І одного разу хтось із інтернованих бійців викопав та дбайливо попересаджував ці непоказні рослини на рукотворні клумбочки попід самісінькими вікнами бараків. Коли ці клумбочки побачило табірне начальство, стався великий скандал. Насамкінець так звані клумби було наказано прибрати, а землю біля бараків розрівняти, щоб навіть спомину ніякого про різнобарвну красу не лишилося!

Споглядаючи голу чорну землю замість ошатних клумбочок, люди зажурилися й занудьгували. Коли терпець у Порфірія Андрійовича

нарешті урвався, він відправився до табірної адміністрації. Його вислухали, але заборону все одно не скасували.

Між тим настав травень, тоді почалися перебої з постачанням продовольства. Та й раціон спочатку погіршився, а потім більшу частину продуктів стали видавати мізерним сухим пайком. І знову Силенко відвідав табірну адміністрацію, але вже з іншою пропозицією: а чом би не розбити на території табору грядки з городиною?! І чом би представникам командування союзників не допомогти інтернованим українцям в такій, здавалось би, простенькій справі?!

— Для цього потрібні лише насіння або розсада і бажання людей. Ми прагнемо жити нормально — отже, бажання у нас є. Не вистає насіння або розсади. Тому ми і просимо допомогти дістати все це. Зате вигода очевидна — насамперед, для союзного командування. Адже городи серйозно допоможуть вам забезпечувати інтернованих якісними продуктами харчування. Ви навіть зможете заощадити на цій статті витрат.

Насправді ж Силенко дбав ще і про моральний стан своїх товаришів. Робити інтернованим було абсолютно нічого, а як відомо, нероби морально деградують. Рано чи пізно — проте неминуче... От нехай і працюють на городах! Цим можна займатися щодня, тоді бодай якийсь сенс з'явиться в нудному табірному житті українських вояків...

Американці з англійцями, які й без того перебували в легкому ступорі від квіткових клумбочок під вікнами бараків, були відверто здивовані новим проханням енергійного українця. Спочатку намагалися заперечити: мовляв, залучення інтернованих бійців до підневільної рабської праці є протизаконним з точки зору міжнародного права. Силенко енергійно (і навіть дещо гарячкуватого) заперечував: що ж це за рабська підневільна праця, коли люди самі хочуть на городах поратися?! Вони ж готові голіруч землю рити!..

Доки Порфирій Андрійович намагався переконати адміністрацію, бійці дивізії завзято й самовіддано наводили в бараках таку красу, немовби це був їхній рідний дім, а не тимчасовий притулок в чужій країні. Якби їм вдалося дістати фарбу — не виключено, що від непоказних бараків взагалі неможливо було б відірвати очей! Але навіть залишившись у нефарбованому стані, бараки засяяли, як на картинках

з глясових журналів. Дізнавшись про таке, табірне начальство взяло два дні на роздуми. А коли цей термін сплив, адміністрація раптом погодилася на пропозиції Силенка.

Отже, тепер прекрасні свіжі овочі з табірних городів потрапляли просто на стіл не тільки інтернованим бійцям, але також адміністрації. З економічної точки зору затія себе виправдала повністю. Отже, Порфирій Андрійович збирався поставити питання щодо розширення підсобного господарства: наприклад, власний пташник їм би аж ніяк не завадив... Ясна річ, не птахоферма, ні! Але бодай невеличкий курничок цілком можна було завести.

* * *

Власне кажучи, ще одна причина сьогоденного спокійного, ба навіть ліричного настрою Силенка лежала на поверхні: в «штабний будиночок» його могли викликати зовсім не на допит, а на співбесіду щодо подальшого розширення підсобного господарства. Навіщо ж переживати заздалегідь?! Все буде добре, просто чудово. Головне, що їхня дивізія здалася союзникам, а не більшовицькій орді. Якби не настільки вдала обставина — ох, і скуштували б вони горя... А тепер все буде гаразд. Має бути гаразд! Чогось особливо жахливого статися вже не може. Шкода тільки, що його син Микола не дожив до сьогодні. Втім, як і багато-багато інших славетних хлопців, справжніх українських патріотів... О-о-ох!..

— No, come here, please!¹

Силенко обернувся до сержанта-конвоїра, який з ввічливою пошмшкою вказував зовсім на інші двері «штабного будиночка». Якби Порфирія Андрійовича викликали до табірної адміністрації з приводу організації курника, американець повів би його в господарську частину, але тепер... Отже, викликають його все ж таки на допит. Ну що ж, хай так! Все одно це повинно було статися рано чи пізно.

Отже, станеться сьогодні. Гаразд.

Вони пройшли в не надто довгий коридор і за знаком конвоїра зупинилися біля третіх дверей, в які сержант негайно постукав. З кім-

---

¹ Ні, йдіть сюди, будь ласка! (англ.)

нати долинув гучний різкий окрик, двері відчинилися. Конвоїр мотнув головою, немов баский кінь, і різко мовив:

— Go!¹

Силенко подумав, що при першій-ліпшій нагоді треба буде впритул зайнятися вивченням англійської мови. Поки що без перекладача він розумів сенс найпростіших фраз, до того ж супроводжуваних однозначними жестами — «туди не можна», «йди сюди», «стоп!» та інших подібних. Натомість провести перемовини з табірним начальством щодо городів без допомоги перекладача не вдавалося жодним чином! Отже, сьогодні знов відбудеться бесіда через перекладача... Але одна річ — табірні городи чи невеличкий курничок, і зовсім інша — його особистий допит як інтернованого вояка. Тут справа значно серйозніша — вирішуватиметься його доля... А хто ж зможе поручитися, наскільки точно будуть перекладені його відповіді?

Втім, все ще залишалась надія, що допити інтернованих доручили американцям, які володіють бодай німецькою мовою. З такими можна було б спілкуватися безпосередньо.

— Кароші ден, містер Сільенко. Ідті сюди, садітися тут.

Кімната була обставлена лише найнеобхіднішими меблями. Насамперед в очі кидався величезний письмовий стіл, що стояв просто біля великого незаштореного вікна, звідки линули потоки денного сонячного світла. З одного боку столу спиною до вікна сиділи троє людей. До Силенка звертався той з них, який розташувався по центру, судячи з усього — найголовніший:

— Я можу говорити німецькі мало, та наш справа ошьєн сірйозні. Ошьєн! Того я говорить англійські. Та мньє будєть помагать...

Промовець ввічливо кивнув тому, хто сидів від нього праворуч. Цей чоловік підтвердив чистісінькою українською мовою:

— Абсолютно вірно, містєре Силєнко. Сьогодні я перекладатиму запитання майора і ваші відповіді на них. Ви не перший, кого викликали сюди на бесіду, тому поспішаю заспокоїти вас, як і решту ваших співвітчизників: точність перекладу в обидва боки я гарантую. До того ж, всі наші слова ретельно протоколюються. Як і решту документів,

---

¹ Йдіть! (англ.)